

Jasna Ćurković Nimac

KLJUČNE PORUKE U DOBRILINIM POSLANICAMA OD 1858. DO 1882.

dr. sc. Jasna Ćurković Nimac

Institut Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 3: 2[22+25][262.12+929] DOBRILA, Juraj

(044.6)"1858/1882"

(497.5-3ISTRA)(450.361)

Pregledni članak

Primljeno: 5. listopada 2014.

U članku autorica analizira Dobriline poslanice napisane u razdoblju od 1858. do 1882. godine, sadržajnu dimenziju poslanica (koja se odnosi na pitanje što je Dobrila isticao u svojim poslanicama) te onu stilsku dimenziju (koja se odnosi na pitanje kako, odnosno na koji je način Dobrila te poruke prenio). Nakon uvodnih napomena, koje se odnose na kratke biografske bilješke, analiziraju se poruke koje Dobrila izravno komunicira svojoj pastvi i koje autorica dijeli na 4 temeljne: 1. povezanost ili nerazdruživost vjere/religije i morala; 2. povezanost ili nerazdruživost vjere i znanja, te odgoja i obrazovanja; 3. povezanost ili nerazdruživost naroda i klera; 4. sposobnost razlučivanja znakova vremena, odnosno oslušivanja „duha vremena“. Osim ovih izravnih, u članku je navedeno i nekoliko neizravnih poruka koje je moguće iščitati na temelju odabira tema, stila, često korištenih citata ili riječi i sl. U zaključnom dijelu autorica uspoređuje Dobrilin profil koji se nazire u poslanicama s onim u drugim biskupskim istupima i svakodnevnom ophođenju, prema njegovim biografima, te zaključuje kako su poslanice zapravo potpuno čitljive i razumljive tek nakon što se upozna njegov život i konkretni pothvati kojima se zauzimao za istarskog malog čovjeka. Iako su neki istraživači njegova lika i djela svrstali Dobrilu u konzervativne svećenike, autorica smatra kako je mnogim svojim naprednim idejama i shvaćanjima Dobrila zapravo ipak bliži umjerenom liberalnim svećenicima.

Ključne riječi: Dobrila, Istra, obrazovanje, svećenik, vjera, moral, jezik, narod.

Uvodne napomene

U prebogatoj i živopisnoj Dobrilinoj biografiji ovo je možda „najdosadniji“ posao – iščitavanje i analiziranje njegovih poslanica. Poslanice su, kao službeni spis crkvene osobe svojoj pastvi, dobro promišljena, odmjerena i recimo tako pojednostavljena obraćanja biskupa svome narodu. One podrazumijevaju kratku i jednostavnu, svima razumljivu poruku, odnosno jednostavno rečeno pokušaj da se svakodnevna složena društveno-politička i vjersko-moralna stvarnost pretoči u jasne predodžbe, kako bi se svoje slušatelje moglo usmjeriti k pravom cilju u tom složenom svijetu. Kako bismo preko teksta došli do ključnih autorovih poruka, što je cilj ovoga članka, taj sadržajni minimalizam poslanica koji se duguje njihovoj funkcionalnosti, moramo dopuniti istraživanjem pozadine ili konteksta u kojem su one nastale. Drugim riječima, ono što je kratko i službeno rečeno u poslanicama, u Dobrilinu životu, njegovu odgoju, školovanju, osobnim kontaktima, društvenim prilikama ima svoje dublje utemeljenje i uzroke.¹ Stoga ćemo u narednim redcima samo ukratko dati neke smjernice iz Dobriline biografije koje nam mogu koristiti za razumijevanje poruka poslanica.

Što se obitelji tiče, Dobrila je dijete iz mnogobrojne, vrlo siromašne seoske istarske obitelji. Neke crte njegova karaktera, kao što su upornost, skromnost, štedljivost, disciplina i strogost, društvenost, osjećaj za djelovanje i poduzetnički duh, strast za pravdom, odriješitost, asketizam, nestrpljivost i slično, možemo razumjeti kao psihološki internalizirane osobine dijelom utemeljene na socijalnom statusu. Ako se prisjetimo Rubetićeve opisa Dobriline rodne kuće,² ne čudi Dobrilina navika kretanja, pisanja stojeći ili klečanja bez jastuka. Njegovo nam skromno podrijetlo također tumači njegovu poniznost u skladu s kojom je on, umjesto biskupom, sebe predstavljao „prostim popom“ te odbijao materijalno bogaćenje i svaku vrstu nepotizma. Moglo bi se zaključiti da otuda dolazi i izvjesna doza

1 Kako bismo istaknuli činjenicu da je on uistinu razlikovao službeno i privatno ophođenje s ljudima, navedimo kao primjer njegovu izjavu da je bolje svećenike opomenuti bratskom opomenom negoli službenim dekretom. Usp. Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis dra Jurja Dobrile biskupa tršćansko-koparskoga, prije porečko-puljskoga*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1882., str. 78.

2 *Isto*, str. 3.

samokritičnosti koju je Dobrila posjedovao, budući da je upravo on, „seljački sin“, postao biskupom. Taj, kako kaže Turčinović, „izlazak iz 'ničega' i povratak sa značajnom funkcijom i stečenim šansama za svoj narod čini njegovo osobno fundamentalno iskustvo“³ koje ga je odredilo.

Iako su Dobrilini roditelji bili vrlo siromašni, a možda baš zato, shvaćali su važnost škole i poticali ga na učenje. Spoj intelektualne i duhovne izvrsnosti koju je Dobrila posjedovao značio je za njega početak školovanja, ali nije jamčio i tijek, odnosno završetak školovanja, s obzirom na njegovo već spomenuto skromno podrijetlo. Dobrilina upornost i fizička izdržljivost te snalažljivost i svijest o važnosti školovanja koja ga nikada nije napuštala jesu razlog da je od tinjanske pučke škole, preko Pazina, Karlovca i Gorice (gdje je usvojio ideje hrvatskog narodnog preporoda i ilirskog pokreta⁴) dospio do Augustineuma u Beču. Iako se Dobrila sam borio za vlastito školovanje jer je shvaćao da obrazovan čovjek može lakše biti slobodan čovjek, simptomatično je da ga biskup šalje na doktorat u Beč, s obzirom na to da je Augustineum tada bio rasadište odanog višeg klera za bečku vlast te posvećenih najodgovornijim zadacima u crkvenim i državnim poslovima. Tu sretnu okolnost za hrvatski narod Turčinović objašnjava prilikama onoga vremena, jer u vrijeme Dobrilina biskupovanja očita su društveno-politička previranja te novi kulturološki i gospodarski procesi.⁵ Također jačaju napetosti između Crkve i svijeta. Što se Crkve tiče, ti društveni potresi „ne samo da nisu išli na ruku dotadašnjem društvenom položaju (Katoličke) Crkve nego su sve više poprimali oblik javne kritike, osporavanja i borbe protiv Crkve, osobito protiv 'hijerarhijske' Crkve, tako da

3 Josip TURČINOVIĆ, Juraj Dobrila kao biskup, u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.*, Galiano LABINJAN (ur.), Organizacioni odbor za obilježavanje 100-godišnjice smrti dra Jurja Dobrile, Pazin, 1985., str. 101.

4 P. Strčić smatra da je činjenica što se Dobrila školovao u Karlovcu, odnosno hrvatskoj sredini, i Gorici, odnosno slovenskoj sredini, pomogla da se Dobrila nije dao denacionalizirati kao neki drugi promoćurni Hrvati. Usp. Petar STRČIĆ, Prijelomna vremena Istre i Juraj Dobrila, u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.*, str. 47.

5 Kako bi ilustrirao to vrijeme, Strčić piše da je Dobrila „pješke morao ići iz Tinjanštine preko Učke i tadašnje Rijeke i dalje – karolinškom cestom u gimnaziju u Karlovac, jer drugačije nije ni mogao, ali je dočekao i željeznički kolosijek u Istri – čak i sa dvije strane.“ Usp. Petar STRČIĆ, Prijelomna vremena Istre i Juraj Dobrila, str. 43.

se nekadašnja 'kršćanska Europa' u sebi raslojava do te mjere da se društvo sve više laicizira odnosno sekularizira⁶. Vrijeme je to „očitog apsolutizma u isti mah i doba izrazitog građanskog liberalizma“⁷. Zato su se, polazeći od tadašnje političko-društvene realnosti, za biskupe birali caru odani ljudi,⁸ ali se nisu zanemarivala ni vjerska i socijalna načela gdje su se tražili pastiri svoga naroda, tj. ne više među plemićima već među građanima i seljacima, odnosno „postavljeni odozgor, a dodijeljeni svojim“⁹. Tako možemo reći da se njegov izbor za biskupa duguje preklapanju sretnih okolnosti: s jedne strane njegovih vrлина marljivosti, upornosti i bistrine, a s druge strane crkveno-vjerskih i nacionalno-političkih okolnosti koje su išle u prilog njegovu izboru za biskupa.¹⁰

1. Općenito o poslanicama

Poslanice su, kako smo rekli, javna pisma službene crkvene osobe upućena pastvi. Zato u njima nedostaje sustavne analize i

6 Aldo STARIĆ, Teologija Dobrih poslanica, u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.*, str. 137.

7 Josip TURČINOVIĆ, Juraj Dobrila kao biskup, str. 99.

8 Dobrilina odanost caru vidljiva je u mnogim prigodama, on je doslovno smatrao da se caru dá carevo, no ta odanost ima i neke praktično-političke ciljeve. Naime, „Dobrila je rano shvatio da samo osloncem na bansku Hrvatsku Istra malo dobiva, (...) a da se bez Nijemaca, bez dvora, neće postići mnogo, pa je našao način da se približi i njima“. Usp. Petar STRČIĆ, Prijelomna vremena Istre i Juraj Dobrila, str. 47 i 52. M. Milohanić nadalje prenosi i druge objektivne razloge zašto je on izabran između 8 kandidata: jer „od svih okolnih biskupa, znade talijanski i ilirski, posjeduje naobrazbu njemačke kulture... uživa veliko poštovanje u svojem kraju, poznaje personal i narodne običaje... Povjerljivo je pouzdan Majestetu, bez prigovora je njegovo građansko ponašanje.“ Usp. Mladen MILOHANIĆ, Juraj Dobrila u državnim arhivima i štampi Beča i Trsta, u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.*, str. 191. Nakon konkordata Austrije sa Sv. Stolicom iz 1855. Crkva je u Austriji imala velik utjecaj, a car je preko prava na imenovanje biskupa imao utjecaja na Crkvu. Dobrila je vjerovao da je car pristaša ravnopravnosti austrijskih naroda, tako i hrvatskog naroda u Istri, a pred sve većim opasnostima što su prijetile Hrvatima i Slovencima u tim krajevima od borbe Piemonta za ujedinjenje Italije činilo mu se da Austrija pruža jedino jamstvo za Istru da ne pripadne Italiji i ne bude potpuno talijanizirana. Usp. Dragovan ŠEPIĆ, Politička koncepcija Jurja Dobrila, u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.*, str. 60. Dobrila je u pismima Josefu Jirečku pisao o svojim razgovorima s carem koji je očigledno bio naklonjen Hrvatima i Slovencima jer je nalazio da su vjerni kruni. Usp. Ivan PEDERIN, Šest pisama Jurja Dobrile Josefu Jirečku, u: *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 49 (2007. – 2008.), str. 93-103, ovdje 94.

9 Josip TURČINOVIĆ, Juraj Dobrila kao biskup, str. 99. „Treća stvar, od koje nije nikad za hip odstupio, bila je iskrena i nehinjena odanost i vjernost prema svome caru i vladaru, kojeg je sve dane svoga života uvelike častio i štovao.“ Usp. *Biskup dr. Juraj Dobrila, spomen-knjiga*, „Josip Turčinović“ d.o.o., Pazin, str. 104.

10 Usp. Stipan TROGRLIĆ, Neki naglasci u pastoralnom djelovanju Biskupa Jurja Dobrile, u: *Croatica christiana periodica*, 67 (2001.), str. 153-168, ovdje 155.

produbljenosti tema. Sadržaj je različit, uglavnom diktiran povijesnim prilikama i okolnostima danog trenutka, tako npr. poslanica iz 1858., odnosno nastupna poslanica, govori o biskupskoj službi; ona iz 1875., oproštajna, tj. kada odlazi iz Porečke i Pulske biskupije nakon imenovanja za tršćanskog i koparskog biskupa, govori o situaciji kršćanstva na području Istre i Europe, ali i poslanice iz 1868. i 1869.; ona iz 1869. govori o učiteljstvu u Crkvi budući da Dobrila odlazi na I. vatikanski sabor, poslanica iz 1877. o ulozi papinstva, a povod je 50. godišnjica biskupstva Pija IX. Neke poslanice uopćeno raspravljaju o vjerskom životu, a neke se bave isključivo jednom temom, kao poslanica iz 1867. koja govori o pitanju spasenja; iz 1871. o važnosti i ulozi posta; iz 1879. o svetkovanju i važnosti nedjelje.

Koliko mi je poznato, do sada je o poslanicama pisano malo. Vrijedi jedino izdvojiti članak Alde Starića o teologiji poslanica te Stipana Trogrlića o socijalnoj i idejnoj problematici. U omeđivanju „velikih“ tema poslanica ova se dva rada donekle preklapaju. Dok Starić kao dvije osnovne teme ističe Crkvu i odnos sa svijetom, Trogrlić ističe socijalnu problematiku i odnos starog klerikalnog svijeta i liberalnog novog, iz čega je vidljivo da se ova potonja tema preklapa kod ovih dvojice autora. Mišljenja sam da su to teme koje dominiraju poslanicama te o njima neću govoriti jer bi to značilo puko ponavljanje. Ono što ovaj rad ima za cilj nije toliko sam sadržaj koliko konkretni prijedlozi i smjernice, i to ne samo oni koji su eksplicitno artikulirani već i oni koji su, recimo to tako, indirektno sugerirani. Tako npr. Dobriline poslanice obilno donose citate iz Biblije, što je također poruka njegovim slušateljima o važnosti koju Biblija mora imati u životu kršćana.

Kao što dobro primjećuje Josip Grbac, čini se da većina literature o Dobrili u prvi plan stavlja njegov doprinos u materijalnim pitanjima (gospodarski napredak, politička pitanja, stipendije, sjemeništa i sl.), dok se rjeđe problematiziraju njegovi stavovi oko vjerskih pitanja.¹¹ Razlog je tome taj što su tako zahtijevale tadašnje prilike, dok s druge strane u pitanjima vjere nema nekih izrazito

11 Josip GRBAC, Što je od Dobriline crkvene baštine preraslo u konstante vjerskog života u Istri, neobjavljeno predavanje na skupu *150 godina od ustoličenja Jurja Dobrile i 30 godina od ustanovljenja jedinstvene istarske Crkve*, Poreč, 27. rujna 2008.

spornih momenata (osim možda pitanje papine nepogrešivosti), ali ipak vjerska problematika, mada u drugačijoj formi, još uvijek ostaje bitnom komponentom u Dobrilinu profilu. Rasprava između *Naše sloge* i *Pučkog prijatelja*, koju prenosi Trogrlić, oko pitanja temeljne inspiracije ili nadahnuća za Dobrilin rad, povlači to pitanje vjere. Ako se promotre Dobrile poslanice, onda se čini da je *Pučki prijatelj* čak u pravu kada kaže da je temeljno polazište za promatranje Dobrile njegova vjera u Boga. Međutim, Dobrila je svjestan da je materijalno stanje čovjeka bitan preduvjet odgoja u vjeri, u skladu s onom latinskom *primum esistere deinde filosofare* (najprije moramo voditi računa o egzistenciji, a potom filozofirati). Dakle, vjera u pravom planu da, ali ona se ostvaruje vrlo konkretnim putovima.

Iako Dobriline poslanice „vrve“ inspirativnim porukama, iz njegovih ću poslanica izdvojiti samo nekoliko temeljnih izravnih poruka:

1. Povezanost ili nerazdruživost vjere/religije i morala
2. Povezanost ili nerazdruživost vjere i znanja te odgoja i obrazovanja
3. Povezanost ili nerazdruživost naroda sa svojim klerom i klera sa svojim narodom
4. Znati razlučiti znakove vremena, odnosno oslušivati duh vremena

1.1. Povezanost ili nerazdruživost vjere i morala

Religija je oduvijek služila kao jamstvo moralnog zakona. Djelom božanskog podrijetla moralu svećenstvo je postalo njegov tumač i čuvar. Ta povezanost morala i religije bila je tako čvrsta da je dugo vremena vladalo uvjerenje kako se moral ne može odvojiti od religije. No s prosvjetiteljstvom to se počinje događati, tj. odvajati religija od morala, a što je moguće s obzirom na metodološku činjenicu prema kojoj se religioznost tiče vrijednosti istine, a moralnost vrijednosti dobra. Dakle, laički moral koji se drži maksime „kao da Boga nema – *etsi Deus non daretur*“ počinje tražiti neko drugo (heteronomno, autonomno i sl.), a ne religijsko, utemeljenje moralnosti i zakonodavnog reda. Religija je optužena kao štetna, kao ona

koja priječi čovjekov razvoj umnih sposobnosti i nalaže mu pasivno podvrgavanje nerazumnim vjerskim istinama te mu oduzima svaku odgovornost i podržava moralni infantilizam. Tom se optužbom protiv religije željelo pobiti svaku religioznost s autentičnim etičkim humanizmom, utemeljenom na razumu i vjeri u napredak i zrelost pomoću razuma. Tako se, odvajanjem vjere i razuma, počela rađati sekularna kultura.

Za Dobrilu, koji je oštroumno uočio taj proces, nezamisliva je religija koja se svodi na teorijski nauk i kult, a zaboravlja praktično ponašanje, kao što je još uvijek nezamislivo (iako se to događa) da izvor moralnom ponašanju bude izvan religije. On odanost Bogu shvaća kao nužnu moralnu odanost i izvršavanje njegovih zapovijedi te je kod njega religija izvor morala i „temelj osobnog čudorednog reda“.¹² Ta dimenzija povezanosti horizontalne i vertikalne dimenzije u životu kršćanina istaknuta je u gotovo svim poslanicama.

1.2. Povezanost ili nerazdruživost vjere i znanja te odgoja i obrazovanja

Dobrila je dakle uvidio (posebno u Trstu) kako s liberalizmom paralelno raste i sekularizacija, odnosno da prosvjetiteljska vjera u bezgranični napredak i čovjekove sposobnosti utemeljene na znanju i razumu ima za posljedicu to da se jedan sloj izobraženih ljudi vidno udaljava od vjere.

“Neka bude daleko ona pogubna predrasuda da kulturni čovjek nema potrebe religije, jer da u svojoj kulturi nalazi dovoljan oslonac da se zadrži na putu poštenja, i da je religija nužna samo zato da bude uzda za neuki i prosti puk...” (korizmena talijanska poslanica iz 1869.).¹³

„varaju i luduju samih sebe i drugih, koji misle i govore jedan drugome: Nam, ljudem naučenim, izobraženim i čestito odgojenim dosta je naše znanje, značajnost i poštenost naša, da se držimo društvenog reda, gradjanskih zakona i poštena pona-

12 Aldo STARIĆ, Teologija Dobrilinih poslanica, str. 152.

13 Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (fotokopija), Giorgio per la grazia di Dio e della Santa Sede vescovo di Parenzo e Pola, Al clero ed al popolo delle unite Diocesi, Della nostra residenza in Parenzo, La Domenica di Quinquagesima, il 7 Febbraio 1869, str. 12.

šanja, a neuki i sirovi puk valja držati na uzdi vjerom u Boga i strahom od pakla, da neustane na nas i naš imetak i da nam bude pod posluh...“ (nastupna poslanica u Trstu iz 1875.).¹⁴

Vjera ipak ne spada u „*stvari osudjene na smrt koje bi trebalo zamijeniti znanjem*“ (korizmena talijanska poslanica iz 1872.).¹⁵

Ali bez obzira na taj kolateralni učinak obrazovanja, Dobrila inzistira na obrazovanju kao ključnoj komponenti *slobode* na nacionalnom i vjerskom planu. On nije želio da se među pukom regrutiraju nepismeni seljaci kojima će se moći autoritarno manipulirati i koji će poslušno vjerovati što im se kaže već je za njega bilo prevažno odgojiti autonomne pojedince koji će svoju vjeru prvo shvaćati, a onda prakticirati. U svojim poslanicama zapravo često ističe kako ljudi moraju „svojim očima gledati“, „svojom glavom misliti“, odnosno kritički prosuđivati svoju vjeru.

Rano je shvatio, i to je primijenio na svoj život već kao dječak, da je obrazovanje i zdrava inteligencija najbolji put do slobode i kvalitetna kršćanskog života, stoga je u kraju bez obrazovanih ljudi, u kojem je ulogu obrazovnog sloja preuzimalo svećenstvo, ovaj „biskup uspio stvoriti kadar intelektualaca Hrvata koji su svoj puk politički podizali“.¹⁶ Zato se žestoko protivio laiciziranju školstva koje je austrijska liberalna vlada uvela 1869. jer je tako rad na širenju nacionalne svijesti bio otežan.¹⁷ Često je u poslanicama inzistirao na vjerskoj pouci zbog uvjerenja da je „*neznanje u vjeri jedan od razloga koji najviše utječu na opadanje vjere i morala*“, odnosno „*kršćanin mora biti u stanju da nevjernicima može pokazati čvrste temelje svoje vjere i svoje nade u Isusa Krista*“ (korizmena talijanska poslanica iz 1869.),¹⁸ ali i zbog toga što je znanje ključ kojim se vje-

14 Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Od Jurja po milosti Božjoj i Svete Apostolske stolice biskupa Tršćanskog i Koparskog časnim svećenikom i vjernim katolikom sjedinjenih biskupija. Nastupna poslanica na hrvatskom. U Trstu dne 26. setembra 1875., str. 6.

15 Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Giorgio per la grazia di Dio e della Santa Sede vescovo di Parenzo e Pola, Al clero ed al popolo delle due Diocesi, Parenzo, 28 Gennaio 1872, str. 2.

16 Antun BARAC, *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*, Hrvatska književnost u Istri, str. 69.

17 Usp. Dragovan ŠEPIĆ, *Politička koncepcija Jurja Dobrile*, str. 63.

18 Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Giorgio per la grazia di Dio e della Santa Sede vescovo di Parenzo e Pola, Al clero ed al popolo delle unite Diocesi, Della

ra brani od nevjernika: „*Mnogi katoliki znadu slabo ili baš ni malo nauk vjere katoličke, pak to je i najveći uzrok što mnogi vrlo krivo misle i govore o duhovnih i crkvenih stvari*“ (nastupna poslanica u Trstu iz 1875.).¹⁹

Za Dobrilu je stoga nezamislivo isključiti vjeru iz škole, ali jednako tako isključiti školu (znanje) iz vjere, odnosno postoji prirodna simbioza između vjere i znanja. On ne želi neku nekritičku, slijepu vjeru već promišljeno, produbljeno vjerovanje koje *zna* svoje razloge. Shvaćao je da se vjera i znanje ne suprotstavljaju već da se odnose na istu istinu, zapravo ono što će puno kasnije napisati Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Fides et ratio*.

Nadalje, on nikada nije razdvajao binom obrazovanje-odgoj, ono što je danas postalo sintagmom i sastavnim dijelom svakog obrazovnog kurikulumu. Međutim, on je obrazovanje kao racionalnu osnovu vidio dijelom odgoja kao vrijednosne osnove, a ne obrnuto. Drugim riječima, smatrao je da obrazovanje kao puka suma znanja, bez uvažavanja moralnih i vrijednosnih kriterija, reducira čovjeka samo na njegov operativni dio te nema odgojne vrijednosti, ne oplemenjuje čovjeka i ne služi stvarnom izgrađivanju njegove osobnosti.²⁰

1.3. Povezanost ili nerazdruživost naroda sa svojim klerom i klera sa svojim narodom

Ta odgojno-obrazovna zadaća (bilo na nacionalnom, moralnom ili vjerskom planu) koju je Dobrila izrazito njegovao, utjecala je i na to da je on snažno preporučivao veze između svećenika i naroda. Kler je dakle imao važnu ulogu u odgoju puka, ali se i sam mora

nostra residenza in Parenzo, La Domenica di Quinquagesima, il 7 Febbraio 1869, str. 11 i 12.

19 Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Od Jurja po milosti Božjoj i Svete Apostolske stolice biskupa Tršćanskog i Koparskog časnim svećenikom i vjernim katolikom sjedinjenih biskupija. Nastupna poslanica na hrvatskom. U Trstu dne 26. setembra 1875., str. 10.

20 Važnost obrazovanja pokazuje i njegova oporuka te velik iznos novca koji je namijenio za „študentsku učeničku zakladu“, kao i poklon u knjigama Društvu sv. Jeronima u Zagrebu. Tijekom 24 godine biskupovanja ostavio je Dobrila za stipendije gimnazijskoj mladeži do 88.000 fiorina ili 176.000 kruna. Utemeljio je 80 stipendija, 6 za svoju rodbinu, a ostalo za ostale Istrane. Usp. *Biskup dr. Juraj Dobrila, spomen-knjiga*, str. 92.

dati poučiti, te je „oštro korio nemarne dušobrižnike (...) a gorljive je svećenike vanredno ljubio“.²¹

U odnosu svećenika prema puku ima jedna simptomatična zanimljivost koja je vezana uz njegovu nastupnu poslanicu. Naime, dok u poslanici na hrvatskom jeziku za pripadnike puka kaže da trebaju biti „*poslušni sini i kćerke po Isukerstu*“, odnosno „*krotke ovčice, koje glas svoga pastira radostno poslušaju*“ (nastupna poslanica iz 1858.), u onoj na talijanskom jeziku koristi drugačiju terminologiju kad govori o dužnostima naroda u odnosu na pastire. U ovoj na talijanskom jeziku ističe nadu da će taj narod „*doći ususret*“ (str. 9) svojim duhovnim „*ocima, liječnicima i sudcima*“, koji će sa svoje strane taj narod pozvati na suradnju (str. 3). A. Starić tu razliku objašnjava različitim sociološkim položajem hrvatskog kmetskog stališa, zbog čega u talijanskoj nastupnoj poslanici više koristi osobne pojmove.²² No i druge razlike između tih dviju poslanica (ona na hrvatskom pisana je jednostavnijim jezikom, konkretnija je, ona na talijanskom koristi složenije pojmove, ulazi dublje u teoretiziranja) ne znače podcjenjivanje intelekta domaćeg stanovništva već shvaćanje realnog stanja prilika u kojima su Hrvati većinom neobrazovan puk, za razliku od Talijana.

Važnost povezanosti naroda sa svojim klerom ističe se već u prvoj poslanici: „*Ne hodite u blagdan bez velike potrebe u tudje plovanije, na putovanje, sajme ili u grade, u kojih morete dosta dobro razumit rič božju, nego deržite se svoje domaće crkve i budite virni svomu vlastitomu pastiru; jere nije dobra ona ovca, koja biži od svoga pastira, i a lahko dojde u svakoverstne pogibeli i najzad se pogubi.*“ Pozivajući hrvatske vjernike da na nedjeljnu misu odlaze u svoje župe, a ne na druge župe u gradove, smatra Trogrlić, „odaslao je poruku o značaju župne zajednice kao najprikladnijeg mjesta prakticiranja kršćanstva. S druge strane želio je zaštititi hrvatske vjernike od talijanizatorskih utjecaja koji su za ostvarenje svojih ciljeva koristili Crkvu i njezine obrede.“²³

21 *Isto*, str. 111.

22 Aldo STARIĆ, *Teologija Dobrih poslanica*, str. 145.

23 Stipan TROGRLIĆ, *Neki naglasici u pastoralnom djelovanju biskupa Jurja Dobrile (1858. – 1882.)*, str. 158.

1.4. Znati razlučiti znakove vremena odnosno oslušivati duh vremena

Dobrića je bio vrlo svjestan prosvjetiteljskih tendencija koje su svojim suprotstavljanjem religioznim, moralnim i političkim opresijama težili obnavljanju znanja, etike i estetike svoga vremena, ali na način da se opiru religiji, običajima i tradiciji. On je shvatio da se radi o eliti koja sebe smatra naprednom i koja se bori protiv iracionalnosti, praznovjerja i tiranije prošlih stoljeća. Stoga je razumljivo da su te nove idejno-filozofske orijentacije našle mjesto u njegovim poslanicama, posebno iz razloga što su se posljedice njihova djelovanja osjetile u praksi, odnosno sve je više ljudi napuštalo Crkvu. Iako se u vrijeme Dobrićina biskupovanja Rim žestoko borio protiv liberala želeći sačuvati srednjovjekovnu crkvenu državu, te su bile očite napetosti između Crkve i novoga svijeta, on ipak nije bezrezervno odbacivao sve tekovine modernog vremena. Imao je kritičko mišljenje i prema Rimu, posebno na društveno-pastoralnom planu, smatrajući da su oni „slijepi za složenost povijesnog događanja“.²⁴

Crkvena i općenito tradicija koju prosvjetitelji dovode u pitanje, prema Dobriću, nije suprotnost napretku već zatvorenost u prošlost, što nema nikakve veze s ispravno shvaćenim pojmom tradicije. I sam pojam tradicija, od lat. *tradere* – predati, prenositi, označava vezu između dvaju entiteta: starog i novog, odnosno etimologija po sebi pokazuje da tradicija nije nešto što se odnosi na prošlost već označava vrijednosti prošlosti koje se trebaju nastaviti u sadašnjosti i budućnosti. Zato Dobrića smatra da napredak, osobito na moralnom i duhovnom planu, može postojati u znaku tradicije, odnosno da *mora* postojati na takav način jer ideja napretka ne negira načelo kontinuiteta ili prenošenja na kojemu se temelji ideja tradicije. Nevolja s tradicijom događa se kad se njoj daje vrijednost samo zato jer je starija ili kad se modernom vremenu daje vrijednost samo zato jer predstavlja nešto novo,²⁵ što on ističe u poslanicama: „*Sviet se sad hvali na sva usta svojim znanjem i napriedkom, a za neke stvari*

24 Josip TURČINOVIĆ, Juraj Dobrića kao biskup, str. 100.

25 Usp. Marcello VENEZIANI, *Di padre in figlio. Elogio della tradizione*, Laterza, Roma – Bari, 2002., str. 14.

ima se i čim hvaliti“ ili „nije sve novo, što je novo, za to dobro, jer je novo; ali i što je staro i odnekada, nesmiemo ga samo za to ni zavrći ni tvrdoglavo se ga držati, zato što je ono staro! Kušajte sve, a držite se onoga što je dobro!“ (korizmena poslanica iz 1872.).²⁶

Nepovoljne događaje koje sa sobom donosi „duh sadašnjeg vremena“ (korizmena poslanica iz 1872.) Dobrila doživljava opasnim, osobito u moralnim posljedicama, ali i njih promatra kao volju Božju: „*Bog zna, zašto to dopušta; možda za to, da izkuša svoje odabranike. Čini se, da se je Gospodin latio lopate, pa da čisti svoje gumno... Nebeski vinogradar trebi i plievi vinograd svoje crkve... Sadanje pogublji, suprotive i progonstva probudiše i razbodriše već u mnogih katolicih oslabljelu vjeru...*“ (nastupna poslanica u Trstu iz 1875.).²⁷

Dobrila je dakle svjestan da je život puno složeniji i da ga nije moguće pretočiti u propise i zakone, pa ni one crkvene. Zato on, gdje je to moguće, upućuje na tada važeći katolički moralni kodeks, ali tamo gdje nije, upućuje na ljudsku razboritost i vlastito kritičko promišljanje prilika te nam to zapravo govori o njegovu poštivanju ljudske slobode i inteligencije. Dakle, nije smatrao da sebe mora nametnuti kao nepogovorni autoritet već je vjerovao u moralnu zrelost ljudi koji će se znati ponašati kršćanski i u složenim situacijama, pozivajući se na vlastitu savjest.

2. Stil, sadržaj i teme poslanica – indirektne poruke

Na temelju stila pisanja te odabira tema u poslanicama možemo iščitati neke poruke za koje se ne može tvrditi da ih je Dobrila svjesno artikulirao, kao ni suprotno, ali su one itekako doprle do ljudi.

²⁶ Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Giorgio per la grazia di Dio e della Santa Sede vescovo di Parenzo e Pola, Al clero ed al popolo delle due Diocesi, Parenzo, 28 Gennaio 1872, str. 4.

²⁷ Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Od Jurja po milosti Božjoj i Svete Apostolske stolice biskupa Tršćanskog i Koparskog časnim svećenikom i vjernim katolikom sjedinjenih biskupija. Nastupna poslanica na hrvatskom. U Trstu dne 26. setembra 1875., str. 9.

1. Prema Bratuliću, odlike Dobrilina stila pisanja jesu: „jezgrovitost, kratkoća rečenica, jasnoća izražene misli“,²⁸ na temelju čega se usuđujem zaključiti kako njemu nije cilj pokazati neku svoju izobraženost već da ga narod shvati, dakle, cilj svakog propovjednika mora biti taj da narod privede vjeri i spoznaji, a ne neki intelektualni egzibicionizam. Jednostavno rečeno, on je tu radi naroda i za narod, a ne radi nekog vjerskog folklora u kojem on igra glavnu ulogu ili, kako Turčinović kaže, narod je „odlučujuća društvena veličina“.²⁹ Osim toga, više puta ističe ponos zbog pripadanja tom „kmetском stališu“ kojemu i sam pripada: „*Kad mislim na pošteni ali siromašni kmetски stališ, od kojega potičem, vrlo se veselim, da su sveti Otac Papa i naš Presvitli Cesar po mojem uzvišenju Vas, predraga bratjo, vele počastili*“ (poslanica iz 1858.).³⁰

2. Dobrila je prilagodio tekstove svojoj publici (to vidimo na temelju razlika između poslanice na talijanskom i hrvatskom jeziku), što govori o pedagoškoj osobini (o tome govori i njegov molitvenik *Bogoljub*). U onoj na hrvatskom jeziku obraća se seljacima (osim svećenika, u ono vrijeme nije ni bilo nekog drugog društvenog sloja), u onoj na talijanskom građanskom sloju i intelektualcima kao moralnom autoritetu. Cilj je opet operativne naravi – da poruka što djelotvornije dopre do svoga slušateljstva.

3. Poslanice obiluju biblijskim citatima, što je također poruka njegovim slušateljima o važnosti koju Biblija mora imati u životu kršćana jer on time sugerira stav preferiranja riječi Božje u odnosu na vlastite i misao da čovjek ne može bolje artikulirati stvarnost, a posebno odrediti „vjerske dužnosti“, odnosno „moralni kodeks“.³¹

4. Često koristi intimnije relacijske termine – braćo, preljubazni moji i sl., što sugerira bliskost s narodom. Iako također često koristi oštar ton, koji zapravo samo potvrđuje njegovu brigu za ljude, još je češće pun razumijevanja u vezi s onom što traži od ljudi, kori-

28 Josip BRATULIĆ, Hrvatski književni jezik – sredstvo i cilj Dobriline društveno-nacionalne borbe u Istri, u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.*, str. 119.

29 Josip TURČINOVIĆ, Juraj Dobrila kao biskup, str. 100.

30 Biskupijski arhiv u Poreču, Poslanice biskupa Jurja Dobrile (preslika), Giorgio per la grazia di Dio e della Santa Sede vescovo di Parenzo e Pola, Al clero ed al popolo delle due Diocesi, Parenzo, 1858., str. 1.

31 Aldo STARIĆ, Teologija Dobrilinih poslanica, str. 144.

sti „molim vas“ i sl. – čime poručuje da to što on govori ljudi trebaju činiti radi sebe i svoga spasenja, ne radi njega ili neke nominalne pripadnosti Crkvi.

5. Često je bio samokritičan prema samome sebi te je „svoje propovijedi gdjegod sam kritizirao govoreći: Bijah preoštar! „Bio je vanredno strog samim sobom“³² ili nadalje: „Biskup Dobrila kao privatna osoba bio je čovjek skromne ćudi i vanredno strog – kako se već reklo samim sobom. On je o sebi uvijek nisko mislio (...) Bio je vanredno radin čovjek. Kad bi koji put radio manje nego obično, zavapio bi kod stola: Danas nisam zaslužio ni ovo što jedem!“³³ Sam je za sebe govorio: „*Ja spoznavam da mi nedostaje mnogo čega u ponašanju s ljudima. Odgoja nisam imao za svoje mladosti, a za dobi muževne bila je navada prejaka. Ni mučati ne umijem ili ne mogu kad treba. Druge podnositi mi se neće, u gnjevim se što mene ne podnosi svaki. Za čudo što me drugi toliko trpe. Znamen je da su bolji od mene.*“³⁴ Ili: „*Povoljan nisam skoro nikomu, jer sam takove naravi da se ne znam pričinjati i pretvarati ili kao što svijet govori, nisam političan. Mada imam za to uma, ali mi je to mrsko, te se ne mogu ni onda svladati kad bi to koristilo dobru koje bi inače rad postigao...*“³⁵ Ta samokritična crta također je indirektna poruka ili poziv na skromnost i stalno preispitivanje (otud je razumljiv i njegov stav protiv papine nepogrešivosti).

6. Činjenica da je Dobrila prvi Hrvat biskup nakon dugo vremena koji u Istri govori hrvatskim jezikom među hrvatskim je seljacima „podizala njihovu samosvijest“.³⁶ Svjestan osjetljivosti teme i da ga smatraju više naklonjenim Hrvatima, u više navrata podsjeća na svoju jednaku odanost hrvatskoj i talijanskoj pastvi: tako on svojom „rodnom Crkvom“ naziva Tršćansko-koparsku biskupiju (poslanica iz 1858., str. 1) ili kaže da se raduje povratku u Trst. Dakle, Dobrila je također svjestan činjenice da bi neutralnost u odnosima prema Talijanima i Hrvatima značila zapravo nepravdu prema Hrva-

32 *Biskup dr. Juraj Dobrila, spomen-knjiga*, str. 111.

33 *Isto*, str. 122.

34 Vidi: Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis dra Jurja Dobrile*, str. 82.

35 Vidi: Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis dra Jurja Dobrile*, str. 83.

36 Dragovan ŠEPIĆ, *Politička koncepcija Jurja Dobrila*, str. 60.

tima jer biti neutralan kad se radi o odnosu slabiji-jači znači stati na stranu jačeg.³⁷ Zato se on nije vodio nekim apstraktnim načelom pravednosti već je shvatio kako da u ovom slučaju pravednost ne znači dati svima jednako već dati onoliko koliko kome nedostaje, a po prirodnom mu pravu pripada. Stoga je on, poput Aristotela u njegovoj *Nikomahovoj etici*, smatrao da se pravednost sastoji od jednakog odnosa prema jednakima, odnosno u ovom slučaju, od nejednakog odnosa prema nejednakima.

Zaključne misli

Ako čitanje Dobrilinih poslanica usporedimo s ostalim njegovim pismima (navodi se da je on godišnje potpisivao 700 pisama),³⁸ političkim istupima (u Istarskom saboru i Bečkom parlamentu)³⁹ i svakodnevnim kontaktima o kojima čitamo u njegovim biografijama,⁴⁰ onda možemo uočiti svojevrstu antinomiju, kako to veli Turčinović.⁴¹ Poslanice su službene, općenite, više školski pisane, a s druge strane u pismima, političkim istupima i svakodnevnim kontaktima vidimo strastvenog i borbenog Dobrila koji svoje osjećaje nije umio prikrivati i koji su mu nekad, kako je sam rekao, štetili. Nadalje, prema Turčinoviću, vizitacije i osobna pisma pokazuju da „ne zanemaruje niti prekoračuje okvire biskupstvom danih mu zadataka, ali ih ispunjava svojim sadržajem što ih njegova osoba, trenutak, konkretno iskustvo i spoznaja terena nameću, uvijek po nekom sebi dosljednom, ali ne šablonski i apriori utvrđenom dubokom unutar-njem opredjeljenju“.⁴² U svakom slučaju, i u njegovim je biografijama očigledno kako nadmašuje propisane kanone i spreman je uvijek

37 Usp. Fran BARBALIĆ, *Prvi istarski sabor (1861-1877)*, Rad JAZU 300, 1954., str. 325-326.

38 Mladen MILOHANIĆ, Juraj Dobrila u državnim arhivima i štampi Beča i Trsta, str. 188.

39 Usp. Nikola ŽIC, *Biskup Dobrila u Istarskom saboru; Biskup Juraj Dobrila. Zastupnik naroda Istre u Istarskom saboru (1861. – 1868.) i Bečkom parlamentu (1861. – 1865.)*, Pazin, 2008.; Ivan PEDERIN, Šest pisama Jurja Dobrile Josefu Jirečeku, u: *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 49 (2007. – 2008.), str. 93-103.

40 Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis dra Jurja Dobrile biskupa tršćansko-koparskoga, prije porečko puljskoga*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1882.; Božo MILANOVIĆ, *Preporoditelj Istre biskup Juraj Dobrila*, Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, Pazin, 1970.; Antun KALAC, *Biskup dr. Juraj Dobrila, spomen-knjiga*, Josip Turčinović d.o.o., Pazin, 2012.

41 Josip TURČINOVIĆ, Juraj Dobrila kao biskup, str. 101.

42 Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis dra Jurja Dobrile*, str. 83.

dati više negoli to neki biskupski kodeks propisuje, ali nikada na način da bi nanio štetu biskupskoj službi.

Što se tiče njegove idejne orijentacije, iako nisu rijetki oni koji su Dobrilu smatrali konzervativnim, ipak se priklanjam tvrdnji S. Trogrlića prema kojemu Dobrilu „ne možemo svrstati u krug tzv. liberalnih katoličkih biskupa“ ni „u krug tvrdih konzervativaca“ te da on u sebi nosi elemente jedne i druge orijentacije: na teološko-dogmatskom području prilično je konzervativan, dok je na društveno-političkom i pastoralnom planu liberalan (nešto poput Ivana Pavla II.). Takav je stav djelomično nametnulo vrijeme u kojemu je živio.

Kada se usporede Dobriline preporuke i naputci u poslanicama, oni imaju veću vjerodostojnost nakon što se prouči njegova biografija koja pokazuje da je sve ono što je drugima preporučivao, i sam u praksi provodio, a za ono što nije uspijevao, sam je sebe kritizirao. Zato je od svih poruka što smo ih u poslanicama nastojali naći, najdjelotvornija poruka upravo izvan njih, sam njegov život, koji je jednu te istu poruku prenosio riječima poslanica, ali još važnije, djelima svakodnevnog života.

THE KEY MESSAGES IN THE EPISTLES OF DOBRILA FROM 1858 TO 1882

Summary

The author analyses the Epistles of Dobrila, written from the 1858 to 1882, the contents of the epistles (the values Dobrila promoted in his epistles) and the stylistic dimension (the style of transmission of the messages). After introductory annotations on the brief biographical notes, the messages delivered directly from Dobrila to his faithful are analyzed, in four sections: 1. The connection or inseparability of faith/religion and moral; 2. The connection or inseparability of faith and knowledge and education and formation; 3. The connection or inseparability of people and clergy; 4. The capability for discernment of the signs of time, i.e. listening to the “spirit of the time”. Beside these direct, the article reports the indirect messages, intelligible from his style, the choice of themes, frequently used quotations, words, etc. In the final part, the author compares the profile of Dobrila emerging from the epistles with his other activities and everyday life relations, according to his biographers, concluding that the epistles are fully understandable only with a deep knowledge of his life and actions, through which he stood for the rights of the common people of Istria. Although some researchers of his personality and his opus think of him as of a conservative priest, the author thinks that through his progressive ideas and concepts, Dobrila is closer to the moderately liberal priests.

Key words: Dobrila, Istria, education, priest, faith, moral, language, people.

